

Євченко Н.Г.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ В ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ БАНКУ

З прийняттям Податкового Кодексу особливо актуальним є питання уніфікації існуючої системи фінансового і податкового обліку, оптимізації або скасування відмінностей у формуванні доходів і витрат у фінансовому і податковому обліку.

Останнім часом у фахових виданнях обговорювалася можливість впровадження підходу, який передбачає розрахунок податкового прибутку шляхом коригування облікового прибутку (збитку) на суму податкових різниць [3, 9]. Цей підхід може бути використано лише при незначній кількості податкових різниць і при єдиній економічній природі їх виникнення. В Україні існує велика кількість податкових різниць, що суттєво ускладнює застосування такого підходу на практиці. Іншим підходом визначається удосконалення податкового законодавства в частині уніфікації його норм з принципами і методами бухгалтерського обліку [8].

Однією з переваг Податкового кодексу є наближення податкового обліку до фінансового, проте це лише наближення, а не уніфікація. Тож необхідно і далі обчислювати і бухгалтерські витрати (собівартість), і податкові, адже маємо [8]:

1) постійні та тимчасові податкові різниці (податкова різниця – різниця, яка виникає між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності, та доходами і витратами, визначеними згідно з розділом 3 Податкового Кодексу [4];

2) разом із податковою звітністю необхідно подавати і фінансову звітність (при уніфікації обліку фінансова звітність була б зайвою);

3) в Україні досі немає чіткої методики обчислення бухгалтерської собівартості, зокрема немає відповідних П(С)БО;

4) до податкової собівартості відносять ті витрати, які ніколи не будуть враховані до бухгалтерської.

Отже, за новими нормами, що встановлені Податковим Кодексом, доходи та витрати, які враховуються для визначення податкового прибутку, розраховуються за даними фінансового обліку шляхом коригування доходів та витрат, визнаних в фінансовому обліку, на податкові постійні та тимчасові різниці. Накопичення зазначеної інформації потребує деталізації даних окремих синтетичних рахунків і аналітичних даних, за якими формуються постійні і тимчасові різниці. За таких умов банку необхідно вести бухгалтерський облік тимчасових та постійних податкових різниць, визначених відповідно до Податкового Кодексу і забезпечувати накопичення інформації про них в регістрах бухгалтерського обліку для складання податкової звітності та розрахунку об'єкта оподаткування.

Нами було досліджено норми Податкового Кодексу в частині податку на прибуток та, на цій основі, проаналізовано порядок визначення доходів і витрат з метою формування податкової звітності на підставі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності. У результаті аналізу виділено тимчасові та постійні різниці між даними податкової та фінансової звітності у розрізі доходів і витрат, що є основою для формування декларації про податок на прибуток банку. Приблизний перелік постійних та тимчасових податкових різниць за доходами банку, а також підстави їх виникнення та рекомендовані регістри обліку наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Тимчасові та постійні податкові різниці, що виникають за доходами банку*

№ з/п	Показники	Стаття ПКУ	Рекомендовані джерела інформації
-------	-----------	------------	----------------------------------

Тимчасові податкові різниці			
1.	Суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, що залишаються неповерненими на кінець такого звітного періоду, від осіб, що не є платниками цього податку (у тому числі нерезидентів)	135.5.6	Дані аналітичного обліку
2.	Доходи не враховані при обчисленні доходу періодів, що передують звітному, та виявлені у звітному періоді	135.5.13	Розрахунок
3.	Збиток від реалізації цінних паперів та деривативів, що отримано у попередніх податкових періодах	153.8	Розрахунок
4.	Зменшення суми доходів звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг у разі затримання оплати їх вартості при визнанні покупця банкрутом або при вчиненні виконавчого надпису про стягнення заборгованості	159.1.1	Дані аналітичного обліку
5.	Сума штрафів та неустойки чи пені, фактично отримана за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду	135.5.4 137.13	Дані аналітичного обліку
Постійні податкові різниці			
1.	Доходи у вигляді дивідендів, що отримані від платників (крім нерезидентів)	136.1.12	Дані аналітичного обліку
2.	Доходи на суму коштів або вартість майна, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, вартість безоплатно отриманих основних засобів	136.1.15 136.1.16	Дані аналітичного обліку
3.	Доходи на суму дооцінки активів	152.12	Дані аналітичного обліку
4.	Доходи, отримані від продажу товарів (виконання робіт, надання послуг) пов'язаним особам, особам, які не є платниками податку на прибуток, платникам податку за іншими ставками	153.2.1 153.2.3 153.10 147.5	Розрахунок

*Складено на підставі [2, 3, 4, 5, 8]

На наш погляд, наведений перелік податкових різниць не є вичерпним і може доповнюватися (змінюватися) банком відповідно до його особливостей з метою дотримання всіх норм бухгалтерського обліку та податкового законодавства.

Таким чином, зміни у Податковому Кодексі не вирішують питання повного узгодження показників фінансової та податкової звітності. Навпаки, цей процес ускладнюється введенням «податкових різниць» і необхідністю створення методики їх виявлення та регулювання.

Регулювання податкових різниць – це одне із завдань податкового обліку, яке спрямоване на усунення різниць між об'єктом та базою оподаткування, тобто між податковим та фінансовим обліком [7].

Для зменшення витрат часу та удосконалення процедур податкового обліку пропонуємо регулювання податкових різниць проводити за наступною схемою (рис. 1):

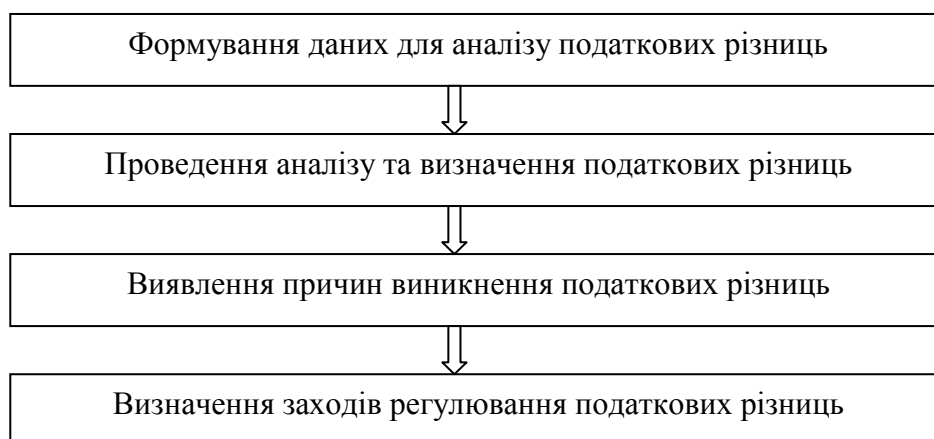

Рисунок 1 – Етапи регулювання податкових різниць між фінансовим та податковим обліком

Першим етапом є формування даних для аналізу податкових різниць. Даними для аналізу податкових різниць виступають показники податкової і фінансової звітності, дані аналітичного обліку щодо визнання, оцінки доходів і витрат, дані аналітичного обліку податкових різниць, що наведені вище, розрахунок показників податкового навантаження та податкової віддачі за методикою ДПАУ [7].

На етапі проведення аналізу порівнюються дані фінансового і податкового обліку щодо розрахунку прибутку, суми податкових платежів, розрахунку бази оподаткування, врахування у фінансовому обліку тимчасових і постійних різниць і їх відображення у звітності. Також, проводять порівняння розрахованого банком податкового навантаження із податковою віддачею за даними ДПАУ, порівняння показників фінансового і податкового обліку, а також зі статистичною інформацією ДПАУ [7].

На етапі аналізу порівнюють наступні показники:

- податкового навантаження і податкової віддачі банку;

- податкового навантаження та ставки оподаткування;
- суми податку на прибуток за даними податкового обліку і витрат на податок на прибуток відповідно до фінансової звітності;
- загальної суми доходів банку та податкових доходів банку;
- суми податкової бази з податку на прибуток та фінансовий результат банку.

Проведемо аналіз податкових різниць за запропонованою методикою за даними банків, що мали найбільші значення показника податкової віддачі з податку на прибуток за 2011 рік [6]. У таблиці 2 наведено рейтинг банків за рівнем податкової віддачі з податку на прибуток, а також розраховані значення податкового навантаження.

Таблиця 2 – Порівняння показників податкового навантаження та податкової віддачі банків за 2011 рік*

№	Назва банку	Нарахована сума податку, тис. грн.	Податкова віддача з податку на прибуток, %	Податкове навантаження, %
1	ПАТ «Банк Креді Агріколь»	47584,80	17,85	25,08
2	ПАТ «Сітібанк» (Україна)	24146,50	16,56	18,10
3	ПАТ «ІНГ Банк Україна»	13415,50	6,46	10,86
4	ПАТ «Мотор-банк»	403,20	5,28	207,84
5	ПАТ «Хоум Кредит Банк»	4026,70	5,11	62,06
6	ПАТ «ТММ-Банк»	192,60	4,53	11,17
7	ПАТ «Український професійний банк»	3689,00	4,22	22,73
8	ПАТ «Радабанк»	563,60	3,18	26,89
9	ПАТ «Приватінвест»	265,50	2,96	29,34
10	ПАТ «Юнекс»	688,20	2,85	27,33
11	ПАТ «Комерційний індустріальний банк»	261,30	2,81	34,61
12	ПАТ «Укрбудінвестбанк»	132,00	2,64	67,69
13	ПАТ КБ «Стандарт»	38,90	2,49	2,88
14	ПАТ КБ «Земельний капітал»	229,30	2,42	73,49
15	ПАТ «Прайм-Банк»	172,40	2,35	36,68
16	ПАТ «Банк Кіпру»	1081,40	2,33	507,70
17	ПАТ «Банк Велес»	77,70	1,79	55,11
18	ПАТ «Акцент-Банк»	449,80	1,75	2,82

19	ПАТ «Морський транспортний банк»	1901,50	1,72	147,98
20	ПАТ «Інвестбанк»	222,10	1,41	42,47

*Розраховано на підставі [1, 6]

Як бачимо, лише декілька банків мають показник податкового навантаження, наближений до ставки оподаткування – 25%, що свідчить про невелику кількість податкових різниць. Це такі банки, як ПАТ «Банк Креді Агріколь», ПАТ «Український професійний банк», ПАТ «Радабанк», ПАТ «Юнекс», які відносяться до груп середніх та малих банків. Відсутність або незначна кількість податкових різниць пояснюється невеликими обсягами діяльності даних банків, що зменшує ймовірність проведення операцій, доходи або витрати за якими не співпадуть у фінансовому та податковому обліку.

Більшість банків, що наведені в таблиці 2, мають значне податкове навантаження, яке перевищує ставку податку на прибуток у декілька разів, причому спостерігається значна сума нарахованого податку на прибуток згідно податкової звітності, і значно менший фінансовий результат за фінансовою звітністю. Отже, бачимо невідповідність нарахованої суми податку величині фінансового результату, що свідчить про наявність податкових різниць.

Розглянемо особливості регулювання податкових різниць між фінансовим та податковим обліком на прикладі банку першої групи, який надалі називатимемо ПАТ «БАНК», оскільки в дослідженні були використані дані податкового обліку банку. Порівняємо показники податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» для виявлення податкових різниць. Спочатку порівняємо показники податкового навантаження та податкової віддачі банку (табл. 3).

Таблиця 3 – Порівняння показників податкового навантаження та податкової віддачі з податку на прибуток ПАТ «БАНК» за період з 2008 по 2011 р.

Найменування статті	2008	2009	2010	2011
Поточний податок на прибуток, тис. грн.	(26 960)	(40 666)	(204)	0
Прибуток/Збиток, тис. грн.	65 505	29 144	(689 194)	(3 282 345)

Податкове навантаження, %	41,6	139,5	x	x
Податкова віддача, %	2,67	4,02	0,0	0,0

Як бачимо протягом 2008-2009 рр. банк мав податкове навантаження, що значно перевищувало показник податкової віддачі. Порівнюючи податкове навантаження зі ставкою оподаткування – 25%, можемо зробити висновок про наявність значних податкових різниць у 2009 році, оскільки сума сплаченого податку на прибуток в 1,4 рази перевищувала отриманий фінансовий результат. Про наявність податкових різниць і свідчать дані за 2010 рік, оскільки банк отримав збиток у сумі 689194 тис. грн., проте сплатив податок у сумі 204 тис. грн. Отже, за даними податкового обліку банку у 2010 році був прибуток.

Слід зазначити, що за 2010 та 2011 рр. показники податкового навантаження розраховані не були, оскільки банк отримав збиток, який не може виступати базою розрахунку даного показника.

Порівнюючи показники податкового навантаження з показниками податкової віддачі з податку на прибуток за даними ДПАУ, бачимо, що рівень податкового навантаження за розрахунком ДПАУ у 2009 складає 4,02 %, а у 2010 і 2011 роках має нульове значення, тому що податок на прибуток не сплачувався.

Для більш повного аналізу податкових різниць, порівняємо показники податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» (табл. 4).

Таблиця 4 – Порівняння показників податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК» за період з 2008 по 2011 р.*

Найменування статті	2008	2009	2010	2011
Доходи	1 283 427	2 229 355	2 409 216	2 045 331
Податкові доходи	1 260 864	2 272 118	2 775 271	2 768 043
Нарахована сума податку на прибуток	(26 960)	(40 666)	(204)	0,0
Витрати з податку на прибуток	(12 923)	(1 873)	24 637	(1 491)

*Складено на підставі [1, 6, даних податкового обліку банку]

Порівняння загальної суми доходів банку із сумою податкових доходів, тобто сумою доходів за податковою звітністю, свідчить про значне

перевищення останніх, тобто банк має податкові різниці, що підлягають оподаткуванню.

Перевищення податкових доходів над сумою доходів банку пояснює ситуацію, що склалась у 2010 році, тобто при збитку за даними фінансового обліку банком було сплачено податок на прибуток. Порівняння нарахованої суми податку у податковій звітності із витратами з податку на прибуток, що відображені у фінансовій звітності, свідчить про наявність відстроченого зобов'язання, навіть у 2011 році при збитку в 3 млрд. грн. Така ситуація свідчить про суттєві відмінності в облікових оцінках, що застосовуються банком у податковому та фінансовому обліку. Тобто ПАТ «БАНК» необхідно переглянути положення облікової політики щодо визнання та оцінки доходів і витрат, що збільшують оподатковуваний прибуток. На нашу думку, результати проведеного аналізу також свідчать про необхідність перегляду процедури визначення відстрочених податкових зобов'язань та відстрочених податкових активів, що застосовується в банку.

На третьому етапі виявляють причини виникнення податкових різниць.

Причинами виникнення податкових різниць, є відмінності у визначенні, що саме є тимчасовою різницею, а також у методиках розрахунку податкового та фінансового прибутку, визначення об'єкта оподаткування, бази оподаткування та бази розрахунку податкового навантаження, що суттєво відрізняється від податкового обліку. Також, причинами виникнення податкових різниць є методика відображення в фінансовому обліку відстроченого податкового активу і відстроченого податкового зобов'язання [5].

Тимчасові різниці, які є джерелом виникнення податкових різниць, визнаються шляхом зіставлення та аналізу доходів та витрат, відображених в балансі банку, з їх податковою базою, та аналізу операцій, які призвели до виникнення тимчасових різниць між балансовою і податковою базами активів та зобов'язань для наступних податкових наслідків чи минулих податкових подій.

При відображенні у фінансовому обліку тимчасових різниць використовують різні критерії визнання активів та зобов'язань, період, за який проводиться їх оцінка та визнання, методика оцінки та критерії визнання за активами та зобов'язаннями доходів чи витрат та їх віднесення на фінансовий результат.

ПАТ «БАНК» для відображення тимчасових податкових різниць для уточнення розрахунків до Звіту про фінансові результати складає Примітку 32 «Витрати на податок на прибуток» (табл. 5), в якій визначається узгодження суми облікового прибутку (збитку) та суми податкового прибутку (збитку).

Таблиця 5 – Узгодження суми облікового прибутку (збитку) та суми податкового прибутку (збитку) ПАТ «БАНК» за 2010-2011 рр.

Рядок	Найменування статті	2011	2010
1	Прибуток до оподаткування	(3 280 854)	(689 194)
2	Сума податку на прибуток, що визначений за ставкою оподаткування	820 213	172 299
Коригування облікового прибутку (збитку)			
3	Витрати, які не включаються до суми валових витрат з метою розрахунку податкового прибутку, але визнаються в бухгалтерському обліку	274 579	(142 179)
4	Витрати, які не включаються до суми валових витрат з метою розрахунку податкового прибутку, але не визнаються в бухгалтерському обліку	11 590	12 511
5	Доходи, які підлягають обкладенню податком на прибуток, але не визнаються (не належать) до облікового прибутку (збитку)	(188 837)	(30 105)
6	Доходи, які підлягають обкладенню податком на прибуток, але визнаються в бухгалтерському обліку	31 640	24 750
7	Амортизаційні відрахування за даними фінансового обліку	(14 661)	(12 343)
8	Амортизація, яка підлягає оподаткуванню	14 266	13 135
9	Інші суми, які не є доходами та витратами, але включаються до бази оподаткування (виправлення помилок, тощо)	0	0
10	Сума податку на прибуток (збиток)	94 879	38 068

Проведене дослідження показників податкової та фінансової звітності ПАТ «БАНК», виявило такі причини податкових різниць (табл. 6).

Таблиця 6 – Виявлені причини податкових різниць між фінансовим та податковим обліком ПАТ «БАНК» у 2011 році

№ з/п	Причини різниць	Підстави виникнення (стаття ПКУ)
Тимчасові податкові різниці		
1.	Інвестиційні цінні папери, призначені для подальшого продажу	153
2.	Амортизація приміщень, обладнання та нематеріальних активів	144-146
3.	Позикові кошти та випущені боргові цінні папери	141
4.	Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю	138
5.	Страхові резерви під кредити, що надані клієнтам та банкам	138, 14
Постійні податкові різниці		
1.	Витрати на паливно-мастильні та інші мастильні матеріали	142
2.	Витрати на оренду не операційних приміщень	144
3.	Представницькі витрати та витрати на кооперативну рекламу	139
4.	Переоцінка об'єктів нерухомості	152

Сума виявлених тимчасових різниць, що збільшили суму податкового прибутку у 2011 році склала 160819 тис. грн. Сума постійних різниць, що збільшила податковий прибуток у 2011 році склала 487705 тис. грн. Отже, у ПАТ «БАНК» переважають постійні податкові різниці, тому банку необхідно переглянути облікову політику щодо визнання доходів і витрат з урахуванням впливу податкових різниць.

На четвертому етапі визначаються способи регулювання та заходи мінімізації податкових різниць.

Регулювання податкових різниць ПАТ «БАНК» пропонуємо здійснювати за такими напрямками:

– податкові доходи – наближення критеріїв визнання доходів від операцій у фінансовому обліку до податкових і виключення окремих статей, які не враховуються у податковому обліку;

– податкові витрати – наближення критеріїв визнання витрат, тут можна використати метод визначення собівартості банківських продуктів – всі витрати, які підлягають прямому включенню до собівартості певного продукту за фінансовим обліком, повністю враховувати у податкових витратах, тим самим скорочуючи обсяги тимчасових різниць.

Розроблену методику визначення податкових різниць пропонуємо закріпити у внутрішньому положенні банку «Податкові різниці». При цьому, слід зазначити, що внутрішнє положення «Податкові різниці» не суперечить і не замінює внутрішнє положення банку щодо обліку відстрочених податкових активів та зобов'язань, а доповнює його. Так, внутрішнє положення щодо обліку відстрочених податкових активів та зобов'язань спрямовано на формування методологічних засад розкриття, насамперед, в балансі інформації про залишки не анульованих тимчасових податкових різниць. Натомість положення «Податкові різниці» буде визначати методологію формування інформації про анулювання податкових різниць протягом звітного періоду, їх вплив на формування податкового прибутку та розкриватиме зв'язок між податковим та обліковим прибутками. Інформація, сформована про податкові різниці відповідно до положення «Податкові різниці», розкриватиметься у звіті про фінансові результати та примітках до нього.

Таким чином, застосування запропонованої методики регулювання податкових різниць забезпечать банку отримання наступних переваг:

- 1) банк, зіставляючи бухгалтерський і податковий прибуток, аналізуючи розбіжності, може своєчасно виявити допущені помилки;
- 2) спрощується розрахунок відстрочених податкових активів і зобов'язань в кінці року;
- 3) при проведенні перевірки правильності нарахування податку на прибуток з'являється незаперечний аргумент правильності бухгалтерських розрахунків.

Отже, в результаті такого підходу всі розбіжності між бухгалтерським та податковим обліком будуть обґрунтовані, дві облікові системи наблизяться один до одного, їх взаємодія буде гармонізована.

Література:

1. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm. – Заголовок з екрану.
2. Оподаткування банків [Текст]: навчальний посібник / [І.В. Сало, Н.Г. Євченко, І.І. Д'яконова] – Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. – 208 с.
3. Плахтій, Т.Ф. Бухгалтерський та податковий облік податку на прибуток: розбіжності та шляхи їх уніфікації [Текст] /Т.Ф. Плахтій // Облік і фінанси АПК. – 2009. – №2. – С. 55-65.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2856-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2856-17&new=1>.
5. Прокопенко, В. Податковий кодекс: прибуток [Текст] / В. Прокопенко, Г. Корнійчук // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – №114. – с. 22 – 34.
6. Рейтинг банків за рівнем податкової віддачі з податку на прибуток [Електронний ресурс] / Департамент контролю за фінансовими установами та операціями в сфері ЗЕД ДПАУ – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247573&cat_id=45661&showHidden=1 – Загол. з екрану.
7. Сало, І. В. Податковий менеджмент у банку [Текст] : монографія / І.В. Сало, Н.Г. Євченко. – Суми : ДВНЗ «УАБД НБУ», 2009. – 187 с.
8. Свідерський, Д. Узгодження показників фінансової та податкової звітності з податку на прибуток за даними бухгалтерського обліку [Текст] / Д. Свідерський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №11. – С. 16 – 23.
9. Яструбецька, Л. Проблеми та перспективи удосконалення податкового обліку в Україні [Текст] / Л. Яструбецька // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 511-516.